

Informacija - spoznavna in pragmatična enota*

JANEZ JUSTIN

POVZETEK

Poglaviti cilj prispevka je določiti naravo povezave med spoznavnim in socialnim vidikom dejanja informiranja. Avtor se kritično spopade s pojmovanjem, da je informacija docela objektivirana in instrumentalizirana kognitivna vrednost, v katero niso neposredno vpisana pragmatična in socialna razmerja. Najprej razčleni nekatere zmotne predpostavke informacijske in komunikacijske teorije, potem pa se podrobneje ukvarja s pragmatično teorijo verbalne komunikacije, ki temelji na iluziji, da je mogoče s semantičnimi sredstvi preiskati dejanje informiranja. Tako pride do spoznanja, da se v pragmatičnem pristopu ponovi zabloda, ki spremlja številne analize t. im. "informacijske družbe". Tudi pragmatična teorija namreč spregleda, da implicitni subjekt dejanja informiranja uveljavi resničnostno vrednost informacije na način predpostavljajanja, s tem pa pojem medsubjektivne validacije loči od pojma komunikacijskega delovanja. Avtor na koncu pokaže, da šele prehod na semiotični koncept modalnega operatorja omogoči analizo imanentnih socialnih vrednosti kognitivnega objekta, markiranega kot "informacija".

ABSTRACT

INFORMATION - THE RECOGNIZED AND PRAGMATIC UNIT

The main object of this article is to define the nature of the connection between the recognized and social view of the act of providing information. The author is critically confronted with the comprehension that information is a completely objectified and instrumental cognitive value, in which pragmatic and social relations are not directly included. At first it analyses some of the erroneous suppositions of the information and communicative theory and after that it deals in detail with the pragmatic theory of verbal communication, based on illusion, that it is possible to analyse the act of providing information through semantic means. Thus it reaches the cognition that the pragmatic approach repeats the mistake which is present in many analyses of the so-called "information society". The pragmatic theory also ignores the fact that the implicit subject of the act of information enforces the real value of the information in

* Besedilo je predelana in dopolnjena različica besedila, objavljenega pod naslovom *The Structure of Didactic Discourse and the Mystery of Illocutionary Force* v: *Grazer Linguistische Studien (GLS)*, št. 32, Graz, 1992

the manner of supposition and the conception of inter subject valuation differs from the conception of communication activities. The author points out at the end that the transfer to the semiotic concept of modal operator enables the analysis of the immanent social values of the cognitive object, labeled as "information".

1. Da je prenos informacij nekakšna dejavnost, je nadvse banalno dejstvo. Vendar so nekatera ključna vprašanja v zvezi z vlogo te dejavnosti v t.im. "informacijski družbi" ostala prezrta; med njimi je tudi vprašanje o razmerju med spoznavnimi in tistimi imanentnimi socialnimi vrednostmi, ki določajo temeljno pragmatično enoto prenosa informacij, **dejanje informiranja**.

Na prvi pogled se nemara zdi, da se z omenjeno problematiko usmerjamo v informacijsko teorijo, predvsem pa v njeno podzvrst, komunikacijsko teorijo. Vendar je domneva napačna. Komunikacijski teoriji daje pečat tehnicistično razumevanje, ki se razkriva v "inženirskih" pojmi, kot so: "sprejemnik", "pošiljatelj", "kod", "signal", "kanal" itd. Odločilno vlogo ima neka prostorska predstava. Ena od pglavitnih predpostavk je v tem, da "pošiljatelja" ločuje od "sprejemnika" večja ali manjša razdalja. Komunikacijska teorija se je v tem predstavnem okviru izoblikovala v teorijo o ekonomičnem prenosu informacij.¹

V klasični "komunikacijski shemi", ki jo sestavljajo maloprej omenjeni pojmi, doživita močno redukcijo **spoznavni in socialni** vidik prenosa informacij. Spoznavni vidik je zožen na vprašanje o kodu, tj. "ključu", ki omogoča pretvorbo spoznavnih vrednosti, opredmetenih v "signalu", v "pomen". "Pošiljatelj" in "sprejemnik" nista delovalca s kakršno koli določno (ali določljivo) spoznavno konstitucijo, temveč le "prazni" terminalni točki, ki ju predpostavlja predstava o potovanju "signala" skozi "kanal". Socialnega vidika prenosa informacij se navidez sicer dotika postavka, da sta "pošiljatelj" in "sprejemnik" povezana prek "kanala". Vendar je hkrati očitno, da opisuje postavka le tehnični pogoj za nastanek socialnega razmerja, ne pa tega razmerja samega.

2. "Komunikacijsko shemo" so v petdesetih letih presajali na različna področja komunikacijskega delovanja. Roman Jakobson je iz nje izpeljal t. im. "kodni model" besedne (govorne) komunikacije. Ta model je spoznavni učinek sporočil v celoti vezal na sistem ustaljenih in "kodiranih" razmerij med "znaki" ter njihovimi pomeni.

Vendar pa je naravna govorica med tistimi mediji komunikacijske dejavnosti, za katere velja, da se pri njih z vprašanjem o "kodu" še zdaleč ne izčrpa problematika spoznavnega učinkovanja. Spoznavni učinek verbalnih izjav je praviloma odvisen od razmerij med besedilnimi in nebesedilnimi ("kontekstualnimi") vrednostmi. O tem priča naslednji zgleđ:

(1) Drevi bo v gledališču zanimiva predstava.

Če je izjava izrečena v ustreznem kontekstu, bo njen naslovljenec v njej nemara prepoznal govortčevo željo, da bi si skupaj ogledala predstavo. Takšno posredno spoznavno učinkovanje je bilo mogoče pojasniti šele tedaj, ko je izraz "kontekst" dobil delno spremenjen pomen. Danes z njim v glavnem ne označujemo več naključnega, neurejenega "spleta okoliščin", v katerih je neka izjava izrečena, temveč notranje skladen (koherenten) mentalni rezultat spoznavanja "okoliščin", na pr. strukturo vzajemnih verovanj, ki jo teorija lahko formalizira in predstavi v obliki modela.

(1) O tem priča že dejstvo, da je bil med začetniki komunikacijske teorije najvplivnejši ravno C. E. Shannon, specialist na področju telefonske tehnologije.

Čim zatrdimo, da je tolmačenje izjav odvisno tudi od tega, kaj posamezni komunikacijski delovalec verjame o drugem delovalcu, v bistvu povežemo spoznavni in socialni vidik komunikacije. Po mnenju številnih avtorjev pa naj bi se ideja o prepletенosti obeh vidikov najbolje izrazila v stališču, da govorna komunikacija ni le prenos informacij, temveč jo sestavljajo **dejanja**.

3. Vprašanje o prenosu informacij v naravni govorici je po tej poti resda prišlo v stik z vprašanjem o socialnem vidiku in "praktičnem" delovanju govornice, vendar se je hkrati ponovno skrčilo. To je razvidno iz nekaterih poglavitnih postavk t. im. "teorije govornih dejanj". Dovolj natančna je opazka, da začetniku te teorije, J. Austinu, komunikacija ni pomenila prenosa informacij, temveč svojevrstno dejavnost (cf. Mišičević, 1983, str. 74). Čeprav se da dokazati, da je v takšnem razumevanju bistva komunikacije vendarle prostora tudi za predstavo o prenosu informacij (v mislih imamo Austinov pojem "lokucije" in kasnejši Searlov pojem "propozicijske vsebine"), se ta predstava v konceptu govornega dejanja vendarle ni dokončno izoblikovala. V govornem dejanju Austin resda prepozna t. im. "lokucijsko dejanje" - ki naj bi bilo, grobo povedano, dejanje prenašanja miselne vsebine - , vendar tu ne gre za dejanje v tistem pomenu besede, ki posebej izpostavlja socialne vrednosti neke (komunikacijske) operacije. Prenos informacije ("miselne vsebine") sam po sebi nima socialnih implikacij, dobi jih šele v povezavi z ilokucijskim, iz socialnih konvencij izpeljanim pomenom kompleksnega komunikacijskega dejanja, v katerega je vključen. Oglejmo si naslednji izjavi:

(2) V nedeljo utegne deževati.

(3) Motite me pri delu.

Izjava (2) posreduje informacijo o možnosti vremenskega razvoja, izjava (3) pa informacijo o tem, kako govorec doživlja poslušalčevo prisotnost. Vendar je prenos prve informacije le eden od vidikov dejanja, ki **ni dejanje informiranja** in bi - odvisno od izjavljalnega položaja - lahko bilo dejanje **napovedi, opozorila** ali nemara še katero drugo. Podobno velja za prenos druge informacije, ki prav tako ni dejanje informiranja, temveč sestavina **pritožbe, svarila** ali podobnega dejanja.

4. Teorija govornih dejanj v nekem svojem razdelku - v klasifikaciji ilokucijskih dejanj - opredeli tudi specifično **dejanje informiranja**. Klasifikacija je vezana na leksično - semantični sistem naravne govorice. Za opis pomena posameznih ilokucijskih dejanj uporablja glagolske enote besedišča ("obljubiti", "ukazati", "pritožiti se" itd.). Nekateri teoretiki govornih dejanj (med njimi je prav gotovo Searle) verjamejo, da so s tem pridobili več kot samo **sredstvo za opisovanje ilokucijskih dejanj** - namreč kar neposreden vpogled v semantični prostor samih dejanj. Tu ne bomo skušali razviti kritike tega nenavadnega verovanja. Poskusili bomo dokazati nekaj drugega. Če to vzamemo kot izhodišče za razčlenitev semantične zgradbe ilokucijskega dejanja informiranja, izgubimo možnost, da bi v teoretskem modelu povezali spoznavne in socialne sestavine tega dejanja.

5. Najprej si bomo ogledali nek ožji izsek iz teorije govornih dejanj. Njegov avtor je znani ameriški filozof J. Searle. Izognili se bomo njegovim zgodnjim besedilom in se sklicevali predvsem na dve novejši deli. Razlog je v tem, da najdemo tam nekaj dodatnih prvin, ki so povezane z našim vprašanjem.

Searle je prevzel od Austina koncept ilokucijskega dejanja, ga delno prilagodil svojemu pojmovanju govornega dejanja, vendar je ohranil njegov "imanentistični" pomen, ki se razkriva v stališču, da je ilokucijsko pač tisto dejanje, ki je storjeno v

"notranjosti" govorce, v samem govorjenju, in locutione. Searle povzema sestavo ilokucijskega dejanja z obrazcem $F(p)$. F je tu ilokucijska moč, tj. moč, s katero dejanje učinkuje na naslovljenca. Propozicija p vsebuje sodbo, ki pa ni samostojna jezikovna bitnost, temveč je vključena v takšno ali drugačno akcijo s konvencionaliziranim socialnim pomenom, ki ga izraža ustrezen ilokucijski glagol. Obrazec sproža vprašanje, ki v bistvu obnovi naš poglavitni problem: Kakšno je razmerje med F in p ? Vzemimo zdaj izjavo:

(4) Prišel bom ob osmih.

Gre za "svarilo", "napoved", "obljubo" ali kaj drugega? Različni jezikovni in ne-jezikovni pokazatelji (glasovni poudarek, melodija, različne sestavine izjavljalnega položaja itd.) usmerjajo poslušalčevo interpretacijo izjave, tj. narekujejo sklep o tem, katera vrsta ilokucijske moči deluje na propozicijo, ki jo izjava vsebuje. Če upoštevamo funkcijsko naravo obrazca za ilokucijsko dejanje - $F(p)$ -, potem so glagoli, ki po Searlu služijo za izražanje ilokucijskih moči, nosilci semantične predstave o operaciji, ki v posameznem dejanju učinkuje na propozicijo.

Zgoraj navedeni trije ilokucijski glagoli ponujajo tri različne predstave o ilokucijskih operacijah na dozdevno nespremenljivem propozicijskem jedru izjave (4). Da je to jedro nespremenljivo, sklepamo po tem, da se v vsakem primeru nanaša na isto "stanje stvari", na govorčev prihod v neki časovni točki, ki je glede na sedanost izjavljanja prihodnja.

Če torej zamenjava ilokucijskih operatorjev resnično ne izzove sprememb v tej vsebini, bi lahko - skupaj s H. Parretom (1983, str. 86) - sklepali, da so operatorji sorazmerno šibki. To sklepanje bomo popravili le toliko, kolikor se nam zdaj zdi, da so "šibke" pač tiste operacije, ki zadevajo posamezne kognitivne/propozicijske tvorbe - le "z zunanje strani", torej le tiste operacije, ki te tvorbe vežejo na neko socialno razmerje, jih vključijo v neko akcijo itd., **ne da bi se notranje lastnosti in zgradba teh tvorb pri tem kaj spremenile**. Zato se zdi, da ilokucijski operatorji niso le šibki, temveč tudi zunanji operatorji.

Ali potemtakem obstaja možnost, da se v kakšnem posebnem komunikacijskem položaju spoznavna vsebina komunikacijskega dejanja povsem osamosvoji od ilokucijskih operatorjev? Samo dejstvo, da zgornje vprašanje v okviru pragmatične teorije govora zveni dokaj nenavadno, ne upravičuje vnaprejšnje zavrnitve. Na prvi pogled se celo zdi, da bi moral biti odgovor pritrdilen. Če so ilokucijski operatorji zunanji, si je pač mogoče predstavljati, da so v govorni komunikaciji včasih opuščeni. Tako si moramo pri Searlu pravzaprav šele utreti pot od pritrdilnega k odklonilnemu odgovoru na izrečeno vprašanje.

6. Ogledali si bomo razred ilokucijskih dejanj, ki jih Searle enkrat (1976) označi kot "reprezentativna", drugič (1985) kot "zatrtilna". Tu bomo zanje uporabljali izraz "zatrtilniki".

Njihovo bistvo naj bi bilo v tem, da usmerjajo pozornost na razmerje med "besedami in svetom" in da so bodisi "resnični" bodisi "lažni". Čeravno naj bi imelo v zatrtilnikih prednost razmerje do zunanjih "stanj stvari", Searle vendarle ne spregleda dejstva, da zatrtilniški operatorji - na čelu z vzorčnim operatorjem "zatrjujem, da..." - spoznavno vsebino trdno vežejo na izjavljalni položaj in izjavljalno razmerje. Zatrtilniki na "implicitni ravni o sebi trdijo, da so resnični" (1985, str. 186). To se izraža kot "zaveza govorca glede resničnosti izražene propozicije" (1976, str. 10). Čeprav v tem opisu vloga poslušalca (in z njo vzajemnosti) ni posebej omenjena, lahko sklepamo, da je "zaveza" sestavina vzajemnostnega razmerja med govorcem in poslušalcem; razlog za takšno

sklepanje je v tem, da "govorčeva zaveza" določa stališče, s katerega poslušalec tolmači govorčevo dejanje, sodi o njem in izvaja nad njim "spoznavno sankcijo".

V Searlovi klasifikaciji ilokucijskih dejanja je tudi dejanje informiranja uvrščeno med zadržilnike. Potemtakem naj bi tudi to dejanje zavezovalo govorca glede resničnosti izražene propozicije, ki posreduje spoznavno vsebino dejanja. Vendar pa ta sklep ni tako naraven, kot se nemara zdi.

7. Predno podrobneje opišemo razliko med dejanjem informiranja in ostalimi zadržilniki, moramo ponovno premisliti nekatere že povzete splošne postavke pragmatične teorije. Misel o "zavezi glede resničnosti" smo povezali s predstavo o vzajemnostnih razmerjih med delovalci komunikacije. Vendar moramo biti zdaj natančnejši. Govorec, ki zatrjuje, ne razpolaga le z močnejšimi ali šibkejšimi razlogi, ki govorijo v prid resničnosti propozicijske vsebine zadržilnika (cf. Searle, 1985, str. 54), temveč hkrati implicitno izraža svojo pripravljenost, da razloge, ki govorijo v prid resničnosti zatrjene propozicije, tudi navede.

O tej implicitni sestavini zadržilnikov ne govori sam Searle, temveč nekateri nemški raziskovalci pragmatične razsežnosti govornice (Habermas, Wunderlich). Njen pomen za razumevanje komunikacijske vzajemnosti je najnatančneje opredelil J. Habermas (1985). Zadržilnik po njegovem implicitno izraža govorničovo pripravljenost, da skupaj s poslušalcem - torej intersubjektivno - opravi postopek uveljavljanja resničnostne vrednosti propozicije (resničnostno validacijo).

V številnih zadržilnikih - na pr. v "mnenju", "trditvi", "postavitvi hipoteze" itd. - jasno čutimo to implikacijo, zaradi katere je spoznavna vsebina nekako "odprta". Za dejanje informiranja pa slednje ne velja. Ni mogoče reči, da tisti, ki informira, hkrati implicitno izraža ponudbo, da bi skupaj z naslovljencem opravil resničnostno validacijo spoznavne vsebine informacije. **V pomenski zgradbi besed "informacija" in "informirati" je predpostavka, zaradi katere moramo verjeti, da je bil pragmatični pogoj za resničnostno veljavnost informacije izpolnjen pred dejanjem, ki informacijo prenese naslovljencu.**

Kateri pa je ta pragmatični pogoj? Razviden je iz Habermasovega opisa splošne implikacije zadržilnikov. Njihova miselna vsebina velja za resnično le, če je bil na njej že opravljen medsubjektivni postopek resničnostne validacije.

Za zadržilnike praviloma velja, da nam resničnostno validacijo predstavijo zgolj kot možnost, ki se lahko izpolni v nadaljevanju komunikacije. Le dejanje informiranja, ki o validaciji govori v obliki predpostavke, nam ta postopek predstavi kot pretekli dogodek. Zato se zdi, da v dejanju informiranja ilokucijski operator ne deluje neposredno na propozicionalno izraženo spoznavno vsebino in da je to dejanje pragmatično nevtralen prenos spoznavnega predmeta.

Razlika med ilokucijskim operatorjem, ki "odpre" spoznavno vsebino, in operatorjem, ki to vsebino "zapre", je razvidna iz naslednjih dveh zgledov:

(6) Trdim, da je opravilo končano. (- Propozicionalno izražena miselna vsebina je "odprta".)

(7) Informiram te, da je opravilo končano. (- Propozicionalno izražena miselna vsebina je "zaprta".)

8. Delno pomensko razčlenitev zadržilnikov je opravil že Searle. V delu Temeljni ilokucijske logike se je (skupaj z Vandervekenom) lotil naslednjih zadržilnih ilokucijskih dejanj: zatrjevati, biti na stališču (to claim), potrjevati, izjavljati, odrekati se (stališču - to disclaim), zagotavljati, navajati razlog (to argue), izpodbijati (mnenje, stališče drugega; to rebut), informirati, naznanjati (obveščati; to notify), spominjati

(nekoga; to remind), ugovarjati, napovedovati, poročati, za nazaj trditi (to retrodict), predlagati, vztrajati (pri mnenju itd.), ugibati, postavljati podmeno, uganjevati, pri-segati, pričati (pred sodiščem), priznavati (dopuščati; to admit), priznavati (to confess), obtoževati (to accuse), dolžiti krivde (to blame), kritizirati, hvaliti, pritoževati se, hvaliti se, obžalovati.

Razliko med ilokucijskim dejanjem informiranja in "vzorčnim" zatrdilnikom, dejanjem zatrditve, si zdaj oglejmo še iz nekega drugega zornega kota. S katerimi jezikovnimi sredstvi izražamo v enem in drugem primeru dejstvo, da so pragmatični (intersubjektivno veljavni) pogoji za resničnost propozicije izpolnjeni? V primeru dejanja informiranja pravimo, da je informacija **zanesljiva**. O zatrditvi pa navadno rečemo, da je **utemeljena**. Oglejmo si naslednja zgleda:

(8) Včeraj ob 13. uri smo prejeli zanesljivo informacijo, da to vrsto boleznj povzroča virus.

(9) Včeraj je doktor Schmidt utemeljeno trdil, da to vrsto boleznj povzroča virus.

Vzemimo, da izjavo (8) izreče vodja televizijske oddaje v trenutku *t*. Označimo čas, na katerega se nanaša opis "včeraj ob 13. uri", s črko *s*. Pleonastična zveza "zanesljiva informacija" posreduje predpostavko, da je bil pragmatični (vzajemno veljavni) pogoj za pripoznanje resničnosti miselne vsebine "včerajšnjega" dejanja informiranja izpolnjen v času *s-n*, torej pred "13. uro včeraj". Drugače povedano, verjeti moramo, da je bila resničnostna validacija v trenutku, ko so na televiziji sprejemali informacijo, že opravljena.

Predstavljajmo si, da izjavo (9) v zaključnem delu znanstvenega srečanja - v trenutku *v* - izreče vodja skupine, ki pripravlja besedilo končnih sklepov. Predpostavimo tudi, da je doktor Schmidt svojo trditev izrekel prej, nekje na začetku srečanja, v času *u*. Upravičeno lahko sklepamo, da propozicija, ki govori o virusnem povzročitelju, v času prvega izjavljanja (v času *u*) še ni bila medsubjektivno pripoznana kot resnična; v nasprotnem primeru ne bi mogla učinkovati kot trditev. Izraz "utemeljno" v tem primeru ni pleonastičen, saj povsem samostojno sporoča, da je izhodiščni Schmidtovi trditvi sledil postopek resničnostne validacije, ki se je očitno končal uspešno. Do medsubjektivno veljavnega pripoznanja resničnosti trditve je očitno moralo priti po trenutku izjavljanja trditve, v času *u + n*, vendar predhodno trenutku, ko je dogajanje povzel vodja delovne skupine, torej v času *v-n*.

9. Ob pregledu Searlovega in Vandervekenovega spiska zatrdilnikov nastane nemara vtis, da se v njem uvrščata v isto skupino kot dejanje informiranja tudi dejanji, ki ju pomensko izražata glagola poročati (to report) in naznanjati (ali obveščati; to notify). Skušali bomo pokazati, da je vtis vsaj delno napačen.

Za razliko od dejanja informiranja dejanje poročanja ne predpostavlja, da bi bila resničnostna validacija predhodno že opravljena. Poročilo predpostavlja ustrezno subjektivno izkušnjo in ne intersubjektivno veljavnost izrečenega.

Glagol "naznaniti" (to notify) je po Searlovem in Vandervekenovem mnenju semantično podoben ilokucijskemu glagolu "informirati". Po našem mnenju je ta ugotovitev netočna toliko, kolikor "naznanilo" - za razliko od informiranja - ne predpostavlja, da je bila predhodno opravljena intersubjektivna resničnostna validacija posredovane spoznavne vsebine. Drugače povedano, "naznanilo" nam sicer implicitno zagotavlja, da je njegova vsebina veljavna, vendar nam ne vsiljuje tihe predpostavke, da je izpolnjen pragmatični pogoj za njeno resničnostno veljavnost. Veljavnost ni "antecedenčna" ("predhodna"), temveč "posledična" vrednost. Ko nam proizvajalec tekstilnega izdelka

"naznani", da izdelka ne smemo prati v vroči vodi, prenese odgovornost za posledice drugačnega ravnanja na naslovljenca - kupca.

Vendar pa tudi dejanje informiranja v nekaterih okoliščinah prenaša na naslovljenca "odgovornost", "zavezo" ali - če uporabimo splošnejšo oznako - "deontično implikacijo". Naj omenimo le en primer. Objava novega zakona, ki ga predhodno sprejme parlament, je dejanje informiranja, ki "zaveže" vse državljane, celo tiste, ki se z "informacijo" ne seznanijo.

10. Dejanju informiranja so bile doslej pripisane naslednje lastnosti:

1) V njem so postopki uveljavljanja resničnosti vrednosti izjave ločeni od izjavljanja (resničnostna veljavnost je predpostavljena).

2) Opuščeno je neposredno delovanje pragmatičnih (ilokucijskih) operatorjev na propozicionalno izraženo "spoznavno vsebino".

3) Dejanje vpliva na naslovljenca.

Zdi se, da je med drugo in tretjo lastnostjo nekakšno neskladje. Težko je razumeti, kako naj bi prek spoznavne vsebine, za katero se zdi, da je posredovana v pragmatično nevtralni obliki, potekalo kakršno koli vplivajsko razmerje. Če je meja pragmatične analize dejanja informiranja res v predstavi, da so v tem dejanju opuščene pragmatične ("socialne") operacije na spoznavni vsebini, potem moramo razlago "moči", s katero dejanje vpliva na naslovljenca, iskati v kakšni drugi teoriji.

Prvi korak k drugačnemu razmišljanju lahko izrazimo v obliki naslednje podmene:

Oпустitev (ilokucijskih) operacij na propozicionalno izraženem spoznavnem predmetu je pravzaprav posebna **operacija oпустitve**.

Že opravljena semantična razčlenitev dejanja informiranja (natančneje: ilokucijskega glagola, ki ga zastopa) narekuje sklep, da dejavnost delovalcev, ki sta vpletena v dejanje, ne more vplivati na njegovo spoznavno vsebino. Zgoraj izražena podmena pa prav to navidezno neodvisnost spoznavne vsebine dejanja vnovič opisuje kot izid nekakšne specifične operacije. Predlog, ki je nedvomno malce nejasen, postane razumljivejši, če si zamislimo razred jezikovnih operatorjev, ki se bistveno razlikuje od ilokucijskih operatorjev. O slednjih smo trdili, da nekako "od zunaj" delujejo na propozicionalno izraženi spoznavni predmet. O novem, domnevno drugačnem razredu operatorjev bi lahko sodili, da delujejo v "notranjosti" spoznavne vsebine. Prvi namig najdemo v naslednjem zgledu:

(10) Štirikrat tri je dvanajst; sklepam, da je dvanajst, deljeno s štiri, enako tri.

Predstavljajmo si, da navedene besede izreče učitelj med učno razlago. Opraviti imamo z ubesedenim sintaktičnim spoznavnim predmetom matematične vrste. Slovnična oblika, v kakršni se tu pojavlja glagol "sklepati", praviloma služi za izražanje ilokucijske moči govornega dejanja **sklepanja**. Vendar tokrat izraz "skleпам" ni ilokucijski operator, ki bi od zunaj deloval na propozicionalno izraženo spoznavno vsebino in neposredno indiciral nek vzajemnostni ("socialni") položaj. **Izraz je notranja sestavina spoznavne vsebine**. Matematični objekti so sestavljeni iz matematično - logičnih operacij in "skleпам" je preprosto znak za eno od takšnih operacij. Učitelj bi lahko med svojo ustno predstavitvijo matematičnega spoznavnega predmeta ustvarjal na tabli tej predstavitvi povsem enakovreden simbolni zapis, v katerem bi izrazu "skleпам" ustrezal, na primer, simbol "→".

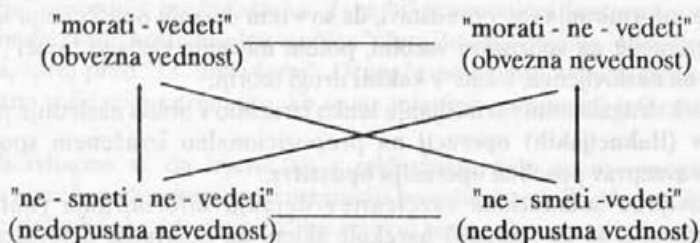
Operaciji, katere znak je izraz "skleпам", pa lahko pripišemo še drugačen pomen. Namesto da bi videli v njej sestavino samega matematičnega objekta, jo lahko obravnavamo kot operacijo, s katero si spoznavni subjekt prisvaja spoznavni objekt. Glede na

naravo matematičnega spoznavanja lahko to subjektivno operacijo opišemo kot "nujno sklepanje".

Zdaj moramo poiskati sredstvo za pojmovni opis tistih notranjih operatorjev, ki so v spoznavnem predmetu, govorno markiranem kot "informacija", učinek opustitve ilokucijskih operacij na spoznavni vsebini, hkrati pa v sami notranjosti tega istega spoznavnega predmeta določajo "socialno vsebino" diskretnih povezav med komunikacijskimi delovalci.

Še enkrat se ozrimo po zgladu, ki smo ga že navedli. Dejali smo, da objava zakona, sprejetea v parlamentu, kot posebno dejanje informiranja deontično zaveže naslovljence. Domnevati moramo, da je v sintaksi tega dejanja nek člen, ki določa "socialno vsebino" stika, ki ga prek spoznavnega predmeta, markiranega kot "informacija", vzpostavljajo komunikacijskimi delovalci.

Modalni operatorji, ki v najrazličnejših dejanjih informiranja modalizirajo omenjeno "socialno vsebino", zavzemajo različne položaje v modalnem dispozitivu, ki si ga lahko predstavljamo v obliki kvadrata:

V tem kvadratu predstavljata vodoravni črti razmerje nasprotnosti, diagonalni razmerje protislovnosti, navpičnici pa razmerje implikacije. Razčlenitev modalnega dispozitiva in sintaktičnih oblik, ki iz njega izhajajo, je mogoče opraviti v nekem teoretskem okolju, ki se bistveno razlikuje od pragmatičnega. V mislih imamo semiotično teorijo komunikacije. Nalogo pa si prihranimo za prihodnjič.

LITERATURA:

- Austin, J. L., *How to Do Things with Words*, Oxford U. P., London, 1975
 Apel, Karl-Otto, *Transformation der Philosophie*, Suhrkamp v., Frankfurt/M, 1973
 Greimas, A. J., Courtés, J., *Sémiotique - Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Hachette, Paris, 1979
 Coquet, J. - C., *Le discours et son sujet*, Klincksieck, Paris (I in II)
 Habermas, Jürgen, *Theorie des kommunikativen Handelns*, (I in II), Suhrkamp V., Frankfurt/M, 1985
 Mišćević, Nenad, *Jezik kot dejavnost*, Analecta, Ljubljana, 1983
 Parret, Herman, *L'énonciation en tant que modalisation et déictisation*, *Langages*, 70
 Searle, J. R., *A Classification of Illocutionary acts*, *Language in Society*, 5
 Searle, J. R., Vanderveken, D., *Foundations of Illocutionary Logic*, Cambridge Un. Press, Cambridge, 1985